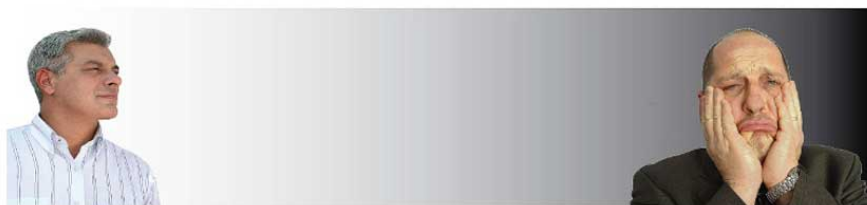

Gränsöverskridandets dilemma

av Bengt-Åke Wennberg

Konflikttrappan är närmast oemotståndlig. Detta talar för att konflikter snarare genereras av kontrahenternas relationer till sin omvärld än till varandra. Hur kan omvärlden förstå detta? Hur kan omvärlden agera för att begränsa skadorna och lidandet? Kan man bli facilitator snarare än medlöpare?

All kunskap bygger på erfarenhet. Det kan vara en logisk slutsats, en observation, en upplevelse eller bara en känsla som uppkommer, utan att man vet varför. Erfarenheten, och den kunskap man anser sig ha genom sin erfarenhet, innebär både en utmaning och en begränsning. Man kan inte värja sig mot vad man tror sig veta vadhelst alla andra påstår. Det är omöjligt att utan stor vanda handla mot sitt eget bättre vetande.

Ändå måste man ofta göra det. Man måste pröva vad man tror att man vet. Man kastas ständigt mellan att hålla sig inom säkra gränser och agera gränsöverskridande. Gränssättandet är nödvändigt för tryggheten och för att bevara livet. Gränsöverskridandet är nödvändigt för att lära sig något nytt och för att utvecklas. Detta är inte ett särskilt omstörtande konstaterande. Så ser livet ut.

Den problematik som nu emellertid i allt högre grad växer fram är knutet till att vårt handlande inte bara påverkar oss själva utan också skapar interaktiva mönster. Gränssättandet representerar inte bara vår egen trygghet utan också grunden för tryggheten i vårt samspel med varandra. Vi

anpassar oss till varandra för att säkerställa vissa bestämda utfall och undvika andra.

Ett gränsöverskridande kan i vissa fall göra detta samspel rikare och bättre, men det är också ett vågspel. Bryter man mot invanda regler kan samspelet leda till dåliga resultat och kan kännas farligare och osäkrare för andra. Vi kan visserligen själva tro oss veta att det vore värdefullt att kunna överskrida och omförhandla olämpliga gränser. Men andras agerande kan göra att det inte alls blir som man tänkt. En vanlig erfarenhet är att försök till gränsöverskridanden riskerar att skapa en konflikt och att vi i förlängningen hamnar i förintelsens avgrund. Se bifogade bild av konflikttrappan.

Friedrich Glasl har samlat berättelser om de interaktiva mönster som präglar framväxten av våldsamheter människor emellan. Hans bild är att utvecklingen kännetecknas av att man drivs ner i en konflikttrappa. Dessa trappsteg har därefter bearbetats av Hans Brodal i boken "Konflikter vad vill de lära oss"?

Båda är överens om att när man väl har börjat vandra i denna trappa är vägen nedåt närmast omöjlig att hejda. Varje handling leder till ett gensvar som förstärker sannolikheten för nästa. Vi har funnit att människor känner igen sig i, och är väl förtrogna med, den dynamik som bilden illustrerar. Trots detta verkar försök att komma till rätta med processen normalt misslyckas.

Omvärldsreaktionerna tycks ha en avgörande betydelse för utvecklingen. Därför måste vi gemensamt – bättre än nu – kunna uppmärksamma och konstruktivt försöka lösa de dilemman som startar det destruktiva interaktiva mönstret. Vi måste skapa regelsystem som ger oss gemensam trygghet, men också möjligheter till nytänkande och lust. Vi måste göra det möjligt för varandra att handla etiskt försvarbart även i svåra situationer.

Konflikttrappans olika steg kan illustreras av min resa till Sälen med mitt barnbarnsbarn – en pojke på 6 år. Till hans stora glädje visade det sig att hans bästa kompis – en flicka på 8 år, också fanns på hotellet. På alla hjärtans dag utbytte de presenter, kramar och pussar och jag fick privilegiet att passa dem under deras lek. Lekandet ledde ner i spelhålan där det fanns ett gammaldags fotbollsspel med tvärgående stänger med gubbar på som man kunde vrida och därigenom sparka en boll som då skulle hamna i motståndarens mål.

Pojken bestämde genast reglerna, det vill säga vem som skulle vrida på vilka gubbar och så. Jag fick hand om några av gubbarna men funderade över hur

flickan skulle reagera över pojkens bestämmelser. Hon var ju trots allt två år äldre. Hon måste ju hävda sig på något sätt.

Hon löste det på sitt sätt. När hon tröttnat på reglerna bröt hon mot dem. Pojken fann emellertid på råd och hittade ständigt på nya och roligare regler som fungerade under en kort stund. Höjdpunkten inträffade när han kom på att man kunde spela med flera bollar samtidigt. När en boll kom in i det röda målet skulle antalet bollar ökas med en. När en boll kom in i det blå målet kunde antalet bollar minskas med en.

När vi sedan vid ett tillfälle spelade med fyra bollar samtidigt blev upphetsningen emellertid olidlig. Flickan kunde då inte hålla sig, utan började ta bollarna med händerna och kasta dem på spelet så att de studsade över hela rummet. Jag var då tvungen att bryta leken och föreslå att man skulle gå på den piratshow som just skulle börja i vinterträdgården. Piratshoven omfattade allsång och skattjakt och avslutades med "Oskarström". Oskarström bestod av att farbror Oskar gick runt mellan borden följd av en svans av barn och föräldrar till tonerna av Emilvisor. Och så var showen slut – snipp snapp snut.

På resan hem blev det också en slags Oskarström. Bilkön sträckte sig från Sälen till E20 utan avbrott. Disciplinen var föredömlig. Lagom avstånd och respekt för de hastighetsgränser som fanns under vägen. Men trots detta förekom det ofta våghalsiga omkörningar där man trotsade hastighetsgränserna och mötande trafik och trängde sig in i kön med inbromsningar och stockningar som följd. Möjligheterna att vinna tid var obefintliga. Några klarade helt enkelt inte, precis som flickan under leken, av att följa reglerna. Om polisen varit närvarande skulle de omkörande sannolikt ha stoppats, fått böta och kanske förlorat körkortet.

Min poäng är att många av dessa "omkörande" personer vid ett polisgripande sannolikt skulle ha känt sig kränkta av ingripandet. De skulle trots allt anse sig vara skickliga bilförare, ingenting hade heller hänt som de kunde anklagas för. Bestrafningen skulle av dem ha uppfattats orättvis och illvillig. Reglerna var felaktiga och onödiga och de skulle därför uppfatta sig vara i sin fulla rätt att agera gränsöverskridande. De skulle inte tveka att göra om det.

Jag hämtar denna argumentationsmodell från en debatt i radion under hemresan. I spåren av attentatet i Köpenhamn och i yttrandefrihetens namn ansåg sig många debattörer fullt berättigade att kränka andras heliga symboler och uttala sig nedlåtande om dem. Många av de gränsöverskridande konstnärer som yttrade sig, sade sig bli upprörda av, och

förvånade över, de reaktioner deras kränkningar möter. Man får väl inte skjuta ihjäl folk för det. Jag menar emellertid att motreaktionerna varken är förvånande eller särskilt "onormala". IS fullföljer exakt samma tradition av förakt för andras heliga värden genom att förrinta och demolera våra egna konstskatter i Mosul, vilket naturligtvis möts av häftiga reaktioner i FN. Det talas om att sätta hårt mot hårt och eliminera IS.

Att människor vill hämnas, och med sitt blod försvara sina kulturella värden, är således helt väntat. Att detta är ett "normalt" beteende är väl belagt och framgår tydligt av konfliktrappan. Att det "blir" så, är något vi alla "vet". Det är därför närmast konstigt att någon kan hävda att det skulle kunna vara på ett annat sätt – även om jag kan hålla med om att det kanske vore önskvärt – och något att sträva efter – att så inte var fallet.

Under resan hem berättades också om hur en terrorist sköts ihjäl av en polis utanför internetkaféet i Köpenhamn. Polisen hatade inte terroristen och hade inget otalt med denne. Polisen följde bara det regelsystem som fanns. Som polismakt intar man i dessa lägen, helt i enlighet med konfliktrappan, en distanserad hållning. Skjuter terroristen skall man skjuta tillbaka. Men konsekvenserna är inte neutrala. Deras destruktiva karaktär och handlingens konsekvenser är uppenbara för den som är insatt i konfliktrappans dynamik.

Skottet bidrar till att vänner till terroristen kommer att fullfölja färden ner i konfliktrappan – till den ömsesidiga förintelsen. Polismannen får i hela sitt liv leva med att han genom sitt skott medverkat till detta. Han är en aktör i ett drama som på sikt leder in i hemska konsekvenser. Vad ger oss andra rätt att utsätta honom för det?

När jag kom hem diskuterades Ukraina på TV. Då jag råkar ha vänner som är insatta i frågan, och arbetar med den inom Försvarsmakten, ringde jag en av dem och frågade varför Ryssland såg det som viktigt att befästa sitt inflytande över Krim och Östra Ukraina.

Det svar jag fick förvånade mig. Visst var det enligt min sagesman viktigt för Ryssland att säkra gasleveranser, naturtillgångar och strategiska positioner men han menade att viktigare för Ryssland var ändå att demonstrera vem som i grunden kan ta sig rätten att sätta och överskrida gränser. Meningen med handlandet var att visa att denna rätt tillföll Ryssland och ingen annan.

Tveksamhet på denna punkt skulle kunna medföra frigörelseprocesser, och ett internt sönderfall, inom den ryska intressesfären. Endast en bekräftelse av Rysslands inflytande i relation till västvärlden skulle enligt min sagesman

kunna återskapa Rysslands storhet och trovärdighet hos dess allierade och vänner.

Bestraffningarna i termer av sanktioner uppfattas då inte som rättvisa utan som en ytterligare kränkning och som ett led i det pågående kriget. När Margot Wallström uttalade sig i TV häromdagen var det inte längre Rysslands intressen, utan Putin som person, som var problemet. Helt i linje med logiken i konflikttrappan. Men hennes uttalande visar också att Putin numera bränt sina skepp. Hans enda väg framåt för egen del är fortsatt konflikt och mera makt.

Grundfrågorna som växer fram under kontrahenternas vandring nedåt i denna trappa är lika väl belysta som att stenar dras till jorden av en g-kraft. De yttre förutsättningar, med makthavare som bränt sina skepp och som för evigt måste demonstrera sin makt och storhet, skiljer sig inte mycket från de förhållanden som ledde in i andra världskriget.

Om vi inte bättre förstår de interaktiva mekanismerna och gemensamt förmår påverka denna negativa utveckling riskerar vi alla att vandra ner mot förintelsens sista trappsteg utan att någon av oss kan göra något åt det. Vi hamnar, liksom den danske polismannen, till slut i en omöjlig situation där inte någon av oss förmår vara mänskliga.

Vilka konflikter eller konfliktungar ser du i din närhet. Vad är din roll i dessa? Hur skulle du kunna medverka till att konflikttrappan löstes upp? Vilken typ av samtal och vilka positioner skulle behöva initieras av omvärlden?

Referenser

Brodal H (1996): Konflikter – vad vill de lära oss? Järna: Balders Förlag.

Glasl F (2002): Interventionsstrategier för heta och kalla konflikter. Publicerad på <http://arbetsplatskonflikt.av.gu.se>. Institutionen för arbetsvetenskap vid Göteborgs Universitet.

Glasl F (1997): Konfliktmanagement. Ein Handbuch für Führungskräfte, Beraterinnen und Berater. Bern: Paul Haupt Verlag.

Jordan T (2002): Konflikters eskalation. Publicerad på <http://arbetsplatskonflikt.av.gu.se>. Institutionen för arbetsvetenskap vid Göteborgs Universitet.

Wennberg B-Å och Hane M (2015): Med samarbete som utgångspunkt.
Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Kabnrappporter/129Med_samarbete_som_utgangspunkt.pdf

<https://www.bengtharry.me/?p=2243>